

सहावे सुख...

साधारणतः भारतीय संस्कृतीत आपण ज्येष्ठ लोकांना अभिवादन, नमस्कार केला की, "सुखी भव" हा आशीर्वाद देतात. प्रत्येक माणसाच्या सुखाच्या अपेक्षा असतात त्याप्रमाणे त्याला ते सुख मिळे हा त्यामागचा उदात्त दृष्टिकोन. ज्ञानेश्वर माऊली सुद्धा पसायदानात म्हणतात, "जो जे वांच्छील तो ते लाहो प्राणिजात". इथे तर माऊली समस्त प्राणिमात्रांच्या सुखाच्या दृष्टिकोनातून मागणं करतात. अशी ही सुखाची कल्पना प्रत्येकाची वेगळी असू शकते.

साधारणतः मानवी आयुष्यातली पाच सुखं मानली जातात. आरोग्य, संपत्ती, नावलौकिक, उत्तम जोडीदार आणि चांगली मुलं.. ह्या गोष्टी ज्याच्याजवळ आहेत तो माणूस स्वतःला सर्वार्थाने सुखी मानतो. मात्र ह्या पाच सुखांव्यतिरिक्त एक सहावे सुख असते, स्वतःची चित्तवृत्ती समाधानी ठेवणं.. आनंदाचा साक्षात्कार... जणू स्वत्वाचा शोध लागणं.. जपानी लोक एकमेकांना अभिष्टचिंतन करतांना, "आपल्याला सहावे सुख लाभो" असे आशीर्वाद देतात.

खरं तर माणूस ह्या पाच सुखांच्या कल्पनेच्या पलीकडे विचार करू शकत नाही कारण ह्या पाच सुखांपैकी सगळी पाच सुखं एकत्रितरीत्या मिळणं हे दुरापास्त झालंय... त्यामुळे त्याच्यापलिकडे सहाव्या सुखाचा शोध घेणं म्हणजे दूरची गोष्ट.. तरीही मास्लोच्या "Hierarchy of needs" सिद्धांताप्रमाणे एक गरज पूर्ण झाली की नवीन गरजा तयार होतात, तसंच सुखाचं आहे, एक सुख परिपूर्ण झालं की नवीन सुखाची अपेक्षा निर्माण होते. सुख ही न संपणारी अपेक्षा आहे, सुखाचे रूपांतर समाधानात होत नाही तोपर्यंत सुखाच्या अपेक्षा वाढतच जातात. सुख सहज मिळाले तरी त्याची किंमत नसते, "सहज मिळे त्यात जीव तृप्तता न पावे", अशी साधारण अवस्था असते. त्यामुळे ही पाचही सुखं मिळाली तरी एक बोच लागून राहते, ती म्हणजे सहाव्या सुखाची.. जणू मऊ मुलायम सुखासनावर बसल्यानंतर त्यातला एक कडक दाणा जसा सलत राहतो, तसा.. ती मनाची अस्वस्थता, जणू दातात अडकलेल्या दाण्यासारखी, जोपर्यंत तो निघत नाही, आपलं कशाकडे लक्ष नसतं.

डेव्हिड थोरो एक विचारवंत होता, त्याला जंगलात एक दगड सापडला. त्या दगडावर सूर्यकिरण पडले की मनमोहक रंगछटा दिसत असत.. त्याकडे थोरो तासनतास पाहत असे... नंतर त्याला उमगले, ही शोभेची वस्तू बाळगली तर त्याकडे बघत राहताना, निसर्गाच्या अनेक कलाविष्कारांना मुकावे लागेल. त्यांनी त्याक्षणी तो दगड भिरकावून दिला आणि पुन्हा निसर्गात रममाण झाले... जणू त्यांना ते निसर्गाचे आविष्कार पहाताना आणि अनुभवताना ब्रम्हानंदी टाळी लागली... जगण्यातली जी सहजता त्यांना सापडली ते जणू सहावे सुख..

युवराज सिद्धार्थ, ज्याच्या पायाशी सुखं लोळत होती, त्या युवराजला सहावे सुख सापडले आणि त्यांच्या अलौकिक ज्ञान प्राप्तीतून, जगाला भगवान बुद्ध गवसले.. ज्ञानेश्वर माऊली ह्यांचे जीवन तर खडतर होते, त्यांना प्राथमिक पाच सुखं कुठे मिळाली ? तरीही त्यापलीकडे जाऊन जगाबद्दल काही तक्रार न करता, माऊलींनी सहावे सुख शोधले, त्यातून ज्ञानेश्वरी आणि पसायदानाची अनमोल निर्मिती झाली..

ही झाली उच्च पराकोटितील असाधारण व्यक्तिमत्त्वं.. आपण त्यांना दैवी रूप मानतो तरीही साधारणतः विचार केला तरी प्रत्येक व्यक्तीच्या मनात एका सहाव्या सुखाची अभिलाषा असणार. कदाचित दैनंदिन जीवनातल्या जबाबदाऱ्या, कौटुंबिक जबाबदारी, समाजाच्या अपेक्षा आणि समाजाच्या चौकटीत राहण्याची अपरिहार्यता ह्यामुळे कदाचित ह्या सहाव्या सुखाचा विचार मनात येतही नसावा.

सहाव्या सुखात राहणारी माणसं, खूप आनंदी असतात.. त्यांना जगाच्या कौतुकाची अपेक्षा नसते.. कोणी काय म्हणेल ह्याची भीती नसते.. त्यांचं जीवन अगदी प्रवाही असतं, त्यात सहजता असते... एक flow असतो..

जीवनाकडे बुद्धिजीवी दृष्टिकोनातून बघितलं तर जगण्याच्या मर्यादा दिसतात.. त्यात थोडा खेळकरपणा हवा.. निकोप वृत्ती हवी.. दुसऱ्याचं सुख, समाधान आणि आनंद ह्याची जाणीव हवी.. काही लोक पर्यटन करतात, अगदी solo travel.. त्यांना त्यात एकटेपणा जाणवत नाही.. त्यांना तो एकांत हवाहवासा वाटतो.. कदाचित त्या solo travel मध्ये त्यांना स्वत्वाचा शोध लागत असावा.. मास्लोच्या सिद्धांताप्रमाणे self realization ही परमोच्च अवस्था.. हाच त्या व्यक्तीचा सहाव्या सुखाचा शोध असू शकतो.

सहावे सुख शोधणं खरंच अवघड आहे का? त्यासाठी थोडी समाधानी वृत्तीचा जोपासायला हवी.. कारण सुखाच्या मागे धावताना कदाचित इतकी दमछाक होते की जगणं हाच संघर्ष ठरतो.. संघर्ष आला की समाधान, आनंद, सहजता आणि जगण्यातली निर्मळता ह्या गोष्टी सापडणार नाहीत ज्या ह्या सहाव्या सुखाच्या प्राथमिक गरजा आहेत..

बाबा आमटे, प्रकाश आमटे, अभय बंग, राणी बंग अशी किती उदाहरणे आहेत ज्यांना त्यांच्या खडतर जीवन प्रवासातही सहाव्या सुखाचा शोध लागला.. त्यामुळे त्यांचं उमेदीचं आयुष्य त्यांच्या इप्सित ध्येयप्राप्तिसाठी व्यतित करता आले.. विनोबा भावे समृद्ध परिवारातील असूनही त्यांनी आपली

स्वतःची जमीन भूदान चळवळीत दान करुन स्वतः आदर्श निर्माण केला..

बिल गेट्स ह्या यशस्वी आणि श्रीमंत व्यक्तिमत्वाला समाजसेवेचे सहावे सुख सापडले आणि बिल गेट्स फाउंडेशनची स्थापना झाली.. नारायण मूर्ती, सुधा मूर्ती, निलकेणी दाम्पत्य, अझीझ प्रेमजी आणि रतन टाटा अश्या अनेक यशस्वी उद्योजक आणि कोट्याधीश व्यक्तिमत्वांना, 'आपण समाजाचं काही देणं लागतो', ह्या अंतःप्रेरणेने सहावे सुख सापडले असावे आणि त्यातून सामजिक विकासासाठी आणि सामजिक उद्धारासाठी विविध social foundations ची स्थापना झाली आणि त्यातून समाजसेवेचे व्रत स्वीकारले गेले..

ही झाली महान लोकांची कथा.. प्रत्येक माणसाने आपल्याला जमेल त्या पद्धतीने आपल्या सहाव्या सुखाचा शोध घ्यायला हवा ... एक ध्येयाचा शोध घ्यायला हवा.. तिथे पोहोचण्याचा प्रवास अतिशय आनंददायी ठरतो.. मग त्या सहाव्या सुखाच्या प्राप्तपेक्षा, तो प्रवास जास्त आनंददायी वाटतो.. जणू वाटते, "राह बन गयी मंजिल".

आजकाल जगाने कोरोनासारखा जीवघेणा काळ बघितला आणि अनुभवला आहे.. जणू उद्याची शाश्वती नाही, असा खडतर काळ.. अश्या परिस्थितीत प्रत्येकाला जगल्यातला आनंद उपभोगावासा वाटतो, त्यासाठी त्याला त्याच्या स्वानंदाचा शोध लागयला हवा.. हा स्वानंद म्हणजेच सहावे सुख.. सहाव्या सुखात जगणारी माणसं आहेत जगात.. काहींना मान सन्मान प्राप्त होतो, प्रतिष्ठा मिळते तर काहींच्या वाट्याला उपेक्षा येत असावी परंतु तरीही ते उपेक्षित लोक आपल्या ध्येयाप्राप्तीपासून दूर जात नाहीत.. कारण त्यांना त्या सहाव्या सुखाचा शोध लागलाय..

उंबरठा चित्रपटातील नायिका सावित्री सारखा...चित्रपटाच्या शेवटी, रेल्वेने आपल्या ध्येयाच्या प्रवासाला निघालेल्या सावित्रीला, खिडकी बाहेर पाहत असताना तिच्यात जाणवणारा मोकळेपणा आणि चेहऱ्यावरील समाधान टिपणारे दृश्य डोळ्यापुढे येते आणि सोबत,
"सुन्या सुन्या मैफिलीत माझ्या
तुझेच मी गीत गात आहे"
ह्या सुरेश भटांच्या गीतांच्या ओळी अधोरीखित होतात, ज्या पुढील प्रवासाला आश्वस्त करतात.. ह्या सहाव्या सुखाचा प्रवास..

"सख्या तुला भेटतील माझे
तुझ्या घरी सूर ओळखीचे
उभा तुझ्या अंगणी स्वरांचा

अबोल हा पारिजात आहे !
सुन्या सुन्या मैफिलीत माझ्या"
अश्या आपल्या आप्तांना सुध्दा आश्वस्त करणाऱ्या..

- मनोज मोहन कुरुंभटी